

INTERFERENCIAS DO CASTELÁN NO GALEGO NA REALIZACIÓN DAS CONSOANTES NASAIS

BEGOÑA GONZÁLEZ REI

1. Introducción

O obxectivo do presente traballo é amosa-los casos de interferencia do castelán no galego na realización das nasais. Faise un estudo fonético, puramente descritivo, sen pretensións fonolóxicas. As dúas linguas, o castelán e o galego, teñen as mesmas consoantes nasais, entre elas os dous fonos [n] e [ɲ], pero empregan este repertorio de maneira diferente. Neste traballo só se farán breves referencias a cómo funcionan os fonos nunha lingua ou noutra, e fundamentalmente farase unha análise fónica contrastiva de ámbalas normas para constata-la interferencia dos usos casteláns na fala dos galegos.

Referireime ó estado da cuestión neste tema, a algúns estudos sobre as nasais galegas, especialmente a aqueles que tratan dos problemas fonéticos e fonolóxicos do [ɲ] velar en galego.

Para a realización deste estudo pártese dun corpus oral gravado da televisión, do que foron extraídos tódolos exemplos citados no traballo.

2. Metodoloxía

2.1. Corpus

O corpus de estudo está constituído por varios programas, os máis deles da Televisión de Galicia, pero tamén algún de Televisión Española. Incluíronse:

- programas informativos: varios telexornais mediodía da TVG e informativos territoriais de TVE;
- programas deportivos: programas de análise deportiva e retransmisión dun partido de baloncesto;
- programas de variedades: un especial sobre o Entroido, e varios programas de reencontros (Encontros e Galeguidade);

- magazines divulgativos, con entrevistas sobre moda, saúde e lingua;
- espazos meteorolóxicos;
- anuncios de televisión;
- espazos de ficción: unha película (*Adiviña quén vén cear esta noite*) e unha telenovela (un capítulo da serie *Soledad*).

Ó esta-lo corpus extraído da televisión, non témo-las mesmas realizacións de tódolos informantes, coma se realizasen enunciados gravados nun laboratorio. Falan nun determinado contexto sen sospeitar que a súa fala vai ser analizada, e cada un pronuncia secuencias distintas. A vantaxe deste tipo de gravación é que as realizacións presentan unha maior naturalidade. A espontaneidade dos ítems depende do locutor e do programa, e isto inflúe en factores de alocución como concentración, velocidade, etc. Hai no corpus discursos con distinto grao de planificación e con distintas variedades de lingua: algúns locutores pretenden reproducir-lo galego estándar, como é o caso dos presentadores de informativos, que len un texto preelaborado, e outros utilizan un galego coloquial, como é o caso das persoas entrevistadas por programas de variedades, etc. A idade e procedencia dos informantes varía e non aparecen neste pequeno corpus cunha representación ponderada. Para rematar, algúns deles percíbese que son galegofalantes habituais e outros que están fortemente instalados no castelán.

2.2. Metodoloxía

Os programas graváronse directamente da televisión e dixitalizáronse.

Etiquetouse o texto utilizando o programa Transcriber, unha ferramenta de transcripción, que ten a vantaxe de aliña-lo texto co audio, de xeito que coñecemos en qué segundo exacto se localiza no arquivo de audio cada aparición gardada no arquivo de texto. Isto permite unha busca automática de texto e a localización rápida da realización oral. Cada nasal etiquetouse distinguindo entre os seguintes casos distintos:

- nasal velar medial
- nasal final + consoante
- nasal final + vogal
- nasal final + artigo
- nasal final + pronome
- nasal final + pausa

Deseguido fixéronse buscas automáticas das etiquetas, seleccionáronse os casos máis relevantes e localizouse o anaco de audio aliñado a este texto.

Fíxose unha análise perceptiva das realizacións, dado que é doado discerni-lo punto de articulación velar e alveolar auditivamente.

3. O valor fonolóxico do [ŋ]

En galego non teñen o mesmo valor fonolóxico as secuencias [ˈduma] [ˈduna] e [ˈduŋa], nin [ˈkuŋa] e [ˈkuɲa], nin tampouco [ˈuna], [ˈuŋa] e [ˈuɲa]. Mentres que non hai dúbida sobre a existencia de dous fonemas nasais /m/, /n/ tanto en castelán coma en galego, existe unha discusión aínda por resolver tocante ó valor fonolóxico do [ŋ] velar en posición intervocálica (tanto en posición interior de palabra coma, por fonética sintáctica, en posición final de palabra). Os estudosos non se poñen de acordo sobre se o verdadeiramente distintivo da secuencia [ˈuŋa] é o punto de articulación velar da nasal e, xa que logo, existe un fonema /ŋ/, como opina, entre outros, Dubert (1996):

“Nótese, polo demais, que tanto Vidal (1997) coma Castro (1989) recoñecen unha regra posléxica de resilabeo que transforma a nasal de *unba* de posnuclear en prenuclear. Nós simplemente consideramos que esa regra se produce dentro do léxico e asociada a un proceso morfolóxico, aínda que non neguemos que existen regras posléxicas de resilabeo”. [Dubert (1996)]

ou ben a súa posición na sílaba (independentemente de que consideren ou non que existe un fonema /ŋ/ no galego), en posición explosiva en [ˈu.na] e implosiva en [ˈuŋ.a], como sosteñen González e González (1997), que consideran que en posición intervocálica non se poden opoñer [n] e [ŋ] por non teren a mesma distribución:

“Trátase de dilucidar se nestes casos en que o *n velar* se pode opoñer ó *n alveolar*, as consoantes se atopan na mesma distribución ou se pola contra o distintivo é o carácter posnuclear do primeiro (*unba*) fronte ó prenuclear do segundo (*una*)”. [González/González (1997)]

En posición implosiva para uns:

“Independentemente do valor fonolóxico que se lle dea á realización [ŋ] en posición intervocálica, coidamos que non hai razóns de peso, fóra da maior universalidade do modelo silábico CV, para considerar que esta consoante nasal non vai foneticamente situada na coda da sílaba. [González/González (1997)]

En posición explosiva para outros:

“Para nós, no sistema fonolóxico do galego existe un fonema /ŋ/ nasal velar oposto a /m/, /n/ e /ɲ/ (cfr. Amable Veiga 1976, que defende a inexistencia de /ŋ/). Este fonema aparece en posición explosiva, pois na posición implosiva só encontrámo-lo arquifonema /N/. [...] Sen embargo, o fonema /n/ só se pode identificar coa realización [n], e o fonema /ŋ/ só co son [ŋ] (véxase a *Gram. Gal.*: 33-34). Isto significa que en [ˈano] identificámo-la secuencia fonolóxica /ˈano/, en [ˈuŋa] identificámos /ˈuŋa/, e en [aleˈmaŋ], a secuencia /aleˈmaN/”.

O que si está claro para todos é que hai unha diferenza fonolóxica entre [n] e [ŋ] intervocálicos en posición medial de palabra, sexa derivada da oposición prenuclear /n/-/ŋ/ ou da pertenza a sílabas distintas (*duna* [ˈduna] / *dunba* [ˈduŋa]); e tamén entre [ŋ] + vogal e [n] + vogal (*buscan outro lugar* / *busca noutro lugar*) cando o *n* aparece na zona de contacto de dúas palabras por fonética sintáctica. Así o documentan varios autores: eran *estes* / *era neste*, *en herba* / *enerva*, *¿Quen apagou?* / *¿Quen a pagou?*, *non había* / *non a vía*, etc.

Nós non nos imos deter na discusión sobre o status fonolóxico de [ŋ], nin sobre a súa posición con respecto á sílaba, nin en interior de palabra, nin o posible resilabeo posléxico que se produce por fonética sintáctica. Imos centrarnos soamente nos aspectos fonéticos da pronuncia das nasais e compara-las realizacións e as combinacións de cada lingua.

En certa maneira, imos achegarnos ó tema partindo das regras de uso e das irregularidades neste uso que se poidan atribuír á transposición dos usos da outra lingua.

4. Distribución do N alveolar e velar

4.1. En posición implosiva ante algunhas consoantes

En posición implosiva diante de consoante, as nasais galegas compórtanse dun xeito semellante a como o fan en castelán. O punto de articulación non é pertinente e, xa que logo, fonoloxicamente considérase que son realizacións dun único arquifonema nasal /N/.

Agora ben, tampouco o comportamento das nasais nesta posición é exactamente igual no galego e no castelán, e danse diverxencias entre as dúas linguas nas realizacións de /N/. Brandão de Carvalho (1988: 239), ó abeiro da discusión sobre o status fonolóxico das vogais nasais portuguesas, compara as estruturas silábicas do castelán, do galego e do portugués, partindo da hipótese de que “la force de l’assise consonantique implosive de la nasalité est inversement proportionnelle à celle de sa réalisation vocalique”:

“Soit une syllabe finale $-Vn$, on passe ainsi insensiblement d’une articulation apicale de la consonne (proche de celle d’un n - explosif), accompagnée d’une faible nasalisation de la voyelle, à une réalisation affaiblie, souvent vélarisée à la finale, de la première, associée à une plus forte nasalisation de la seconde, jusqu’à la vocalisation de la consonne (d’où les diphtongues nasales), voire au report complet de la nasalité sur la voyelle et au total amuissement de tout segment épenthétique, notamment à la finale. Ce sont là, approximativement, les cas respectifs du castillan (normatif), du galicien e du portugais, qui représentent autant de degrés de *coarticulation*, pour ainsi dire, de la nasalité et de la voyelle: faible en castillan, moyenne en galicien, forte en portugais”. [Brandão de Carvalho (1988: 239)]

Fala, xa que logo, dun distinto grao de cohesión silábica entre o núcleo (a vogal) e a coda (a nasal) nas dúas linguas.

No castelán a vogal presenta unha nula ou lixeira nasalización, seguida dunha nasal asimilada ó punto de articulación da consoante seguinte (pequeno grao de cohesión) ou dunha nasal alveolar, parecida a un [n] explosivo, en posición final absoluta ou diante de $-s$ final.

No galego a nasalización da vogal é algo maior (aínda que non é moi perceptible, coma no portugués ou no francés) e a articulación da consoante nasal implosiva antecónsonántica é menos forte e tende máis a ser velar ca a adopta-lo punto de articulación da consoante que a segue, aínda que tamén se pode realizar como interdental diante das interdentaís, labiodental diante de labiodental, dental diante de dental, palatalizada diante de palatal, etc. Pronúnciase sempre velar diante doutra consoante velar, alveolar e das nasais labiais, así coma en posición final absoluta. Así:

“A nasal implosiva /ŋ/ ten varias realizacións (...). Ante as outras consoantes admite a pronuncia velar ou unha pronuncia asimilada ó punto de articulación da consoante seguinte: *enfermo* [m̠], *monllo* [n̠], *non chove* [n̠], *cómpre* [m], *antes* [nt]”. [Álvarez/Xove (2000: 41)]

“Aínda que sempre existe a posibilidade de que se realice como velar tamén nos casos anteriores: *anzol* [ãŋθɔt̚] ou [ũŋθɔt̚], *cuncha* [kũn̠t̚ja] ou [kũnt̚ja]”. [Freixeiro Mato (1998: 176)]

Para Brandão de Carballo, en palabras de González e González (1997: 304), “a realización velar da consoante nasal é o paso intermedio cara á nuclearización da nasalidade”. O galego caracterízase por un grao medio de coarticulación. O paso seguinte, o alcanzado polo portugués (no que non existe a nasal velar), sería o da perda do segmento nasal, coa conservación do trazo de nasalidade sobre a vogal precedente:

“Nos procesos históricos que traen consigo a eliminación das consoantes nasais posnucleares é bastante común que se pase por unha fase na que,

unha vez perdido o segmento nasal da coda, quede aínda un resto do trazo [+nasal] que recae sobre a vocal precedente. Finalmente, este trazo [+nasal] pode tamén perderse: $[-\text{ãn}] > [-\text{ã}] > [-\text{a}]$. O que nesa fase intermedia está asociado ó núcleo silábico é o trazo [+nasal], non o segmento nasal”. [Dubert (1996)]

A integración da sílaba é directamente proporcional á febleza da nasal, e ben se sabe que estas son máis débiles no galego ca no castelán (lémbrese a caída das nasais medias intervocálicas latinas: LUNA > gal. *lúa*, esp. *luna*). Con todo, nos últimos tempos conséntase unha inversión na dirección do cambio lingüístico, e un retroceso cara á independencia dos constituíntes silábicos e a desvelarización do *n*, resultado, ó meu entender, da influencia do castelán.

Como xa vimos, na norma do galego, fronte ó que si acontece no castelán, a nasal alveolar non adoita aparecer en posición implosiva. Neste sentido, é importante salienta-la pronuncia velar da nasal implosiva ante as consoantes alveolares, sobre todo ante a fricativa alveolar /s/, tanto cando é tautosilábica (*menstrual* [mẽ̃ɲs'trua]) coma heterosilábica (*mensual* [mẽ̃ɲ'sua]), xa que é a pronuncia única dos plurais *-ns* (*mans* [mã̃ɲs], *camiões* [ka'mjõ̃ɲs]).

Pola contra, o [ɲ], que tan frecuente é en posición posnuclear en galego, no castelán estándar só aparece diante de consoante velar:

“La n final de sílaba, en contacto con una consonante velar siguiente, se asimila en la conversación ordinaria, por lo que a la posición de la lengua se refiere, a la articulación de dicha consoante velar”. [Navarro Tomás (1985: 141)]

Aínda que non é un fenómeno frecuente, e máis ben o que hai é unha transposición da velaridade galega ó castelán falado en Galicia, nos últimos tempos comézanse a escoitar no galego realizacións alveolares antecónsonánticas (ás veces acompañadas dunha pequenísima pausa), e mesmo nalgúns casos en plurais en *-ns*.

e é **tamén** deseño, ¿non si, Carmen Pampín? Boa tarde [A Revista: InfoF1]

Os membros do consello de **administración** da institución [Informativos TVG: InfoF2]

despertou / as sospeitas da presenza dun posible artefacto / o que mobilizou os equipos de **desactivación** da Policía [Informativos TVG: InfoM1]

respectando, desde logo, toda **lexislación** vic... vixente [Telexornal: InfoM20]

4.2. En posición final absoluta

Se a nasal alveolar non adoita aparecer en posición implosiva en galego, lóxicamente tampouco aparece en posición final absoluta:

“un dos trazos polos que se nos distingue ós galegos é pola velarización do *-n* final que, aínda non sendo un fenómeno descoñecido dialectalmente polo castelán, raramente acada o grao que presenta na nosa lingua”. [González/González (1997)]

“Ante pausa (...) pronúnciase sempre [ŋ]”. [Álvarez/Xove (2000: 41)]

“é a realización substancial que se presenta en posición final absoluta ([ˈdiʃo ˈnõŋ] ‘dixo non’)”. [Dubert (1996)]

“Desde un punto de vista sincrónico, a única diferenza entre as nasais posnucleares en galego e en castelán consiste na selección do punto de articulación en posición final absoluta ou ante vocal heterosilábica. O galego selecciona alófonos velares ([esˈtaŋ] e [esˈtaŋ aˈi]) e o castelán estándar selecciona alófonos alveolares ([esˈtan] e [esˈtan aˈi])”. [Dubert (1996)]

Distínguese, xa que logo, do castelán, que realiza a nasal final normalmente alveolar, aínda que o [ŋ] si existe dialectalmente en posición final absoluta no español de Asturias, Andalucía, Madrid, Canarias; así como en numerosos dialectos hispanoamericanos.

“No español de Asturias e no andaluz, o *-n* final realízase de forma velar, como tamén en numerosos dialectos hispanoamericanos, sobre todo nas chamadas *tierras bajas*: no español das Antillas, en Perú, Venezuela, Colombia, Ecuador, Bolivia, Guatemala e Cuba, podéndose interpretar ás veces como fonema, pois funciona como marcador de fin de palabra, como foi observado por D. L. Canfield, *La pronunciación del español de América*, Bogotá, 1962, 70 (cf. Hans-Dieter Paufler, *Lateinamerikanisches Spanisch*, Leipzig, 1977, 69 ss.)”. [Kabatek (1996, nota 66)]

“La *n* final ante pausa es, generalmente, una *n* relajada en cuya articulación la lengua suele quedar adherida a los alvéolos más tiempo del que duran la presión del aire espirado y las vibraciones vocálicas (...) muchas personas, acaso por influencia dialectal, pronuncian en estos casos, en vez de la *n*, una *ŋ* velar” (Navarro Tomás, 1985: 112)”.

Pero nos medios de comunicación tamén é posible localizar casos de pronuncia alveolar, no canto de velar, do *-n* ante pausa ou en posición final absoluta, e dáse nos falantes máis castelanzados. Este é un dos trazos que distingue un neofalante.

o árbitro **ourensán**, aínda que... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 dunha **lesión**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 O tapón de Higgs, o rexeite para **Alston**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 vai a continuar agora, vai a xogar o barcelona, **con**, dous bases. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 continuar cas súas **rotacións**, Aíto García Reneses. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 cando xogaba **tamén**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 a segunda, **perdón**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 para **Elson**, catro de catro. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
Elson, para Nacho Rodríguez. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 Gañou a posición, perante **Elson**. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 Cincuentese a **corenteun**, velaí as... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
 con problemas de **audición**. [A Revista: InfoF1]
 e levaron toda a **recadación**. [A Revista: InfoF1]
 imos ver qué noticias nos trae Helena **Pemán**. [A Revista: InfoF1]
 pero a un paso xa do cen por cen de **ocupación**. [A Revista: InfoF1]
 non só é importante conseguí-los cartos, senón **tamén**, e sobre todo, cumprir / as estrictas normas de restauración / esixidas pola lei do patrimonio [A Revista: InfoF1]
 ¿E que dixeron sobre o noso intestino, Raúl **Quián**? Adiante outra vez [A Revista: InfoF1]
 miraban a operación con absoluta **admiración**. [A Revista: InfoF1]
 Díxenlles que íamos falar do mal das vacas tolas; farémolo no tempo do Agro que hoxe adianta a súa **emisión** [A Revista: InfoF1]
 ¿Que se che ocorre? ¿que podemos ver a **continuación**? [Encontros: InfoM3]
 esta **canción**, El Abuelo [Encontros: InfoM3]
 Gracias pola súa **atención**. Boa tarde. [A Revista: InfoF1]
 Pechado por **defunción**. Superclerat, un só bocado, abonda. [Publicidade: InfoM21]

4.3. En posición intervocálica medial

En galego, fronte ó castelán, atopamos [ŋ] en posición medial intervocálica nunhas poucas palabras.

a1) As máis comúns son os artigos e os cuantificadores *unba(s)*, *algunba(s)*, *ningunba(s)* e as súas formas contractas cando van precedidas de certas preposicións (*nunba*, *nalgunba*, *dunba*, *dalgunba*, *cunba*, etc.). Dialectalmente tamén *unbos* e *unbes*.

a2) O [ŋ] en posición intervocálica medial de palabra tamén pode aparecer nunha pequena serie de palabras léxicas comúns: *menbir*, *anelo* (*anelar*, *aneloso...*), *anidro* (*anhídrido*, *anhidrita*, *anhidrose...*), *inbalar* (*inbalación*, *inbalador*), *inhóspito*, *inhumano*, *inherent*, *inhumar* (*inhumación*), *inhabilitar* (*inhabilitación*), *inhibir* (*inhibición*), *panhelénico*. Estas palabras polo xeral son cultismos e as máis das veces son palabras derivadas formadas por un prefixo negativo latino *in-* ou grego *an-* e unha base que comeza por *b-*, con distintos graos de fixación. Pode aparecer así mesmo en nomes propios tomados directamente ou adaptados doutras linguas, como *Copenhague* ou *Bohemia*. Nestes casos, a pronuncia velar probablemente vén motivada pola grafía etimolóxica *-nh-*. Así se desprende da comparación entre formas derivadas co mesmo prefixo ó que se suma unha base que comeza por vogal (*in-operante*) ou por *b-* (*in-humano*): no primeiro caso a pronuncia é sempre alveolar, mentres que no segundo a tendencia é unha pronuncia velar, aínda que tampouco é estraña a pronuncia alveolar. O castelán, que non posúe o dígrafo *-nh-* para representar un fonema velar /ŋ/, pronuncia sempre estas nasais como alveolares.

“En posición interior de palabra o portugués adoptou unha dobre solución: na maior parte dos casos eliminou o *b* intervocálico (*coabitar*, *desonrar*, *inumano*, etc.); noutros manteno unindo os prefixos cun guión (*pré-his-tórico*, *extra-humano*, *pan-helénico*). Esta dobre solución, insolidaria coa seguida polas outras linguas, explícase pola relativa frecuencia con que se daría a secuencia *nb*, dígrafo que en portugués representa o son [ɲ], co conseguinte erro de lectura en palabras como *anelar*, *inhóspito*, *inhumano*, etc. Por iso, o portugués eliminou o *b* tras *n*, e por extensión en todos os outros casos. Esta eliminación non ten razón de ser en galego, que non representa con *nb* o citado son; desta maneira pódese manter coherentemente unha grafía etimolóxica en todos os casos: *humano* e *inhumano*, *hábil* e *inhábil*, *berdeiro* e *coberdeiro*, *honrar* e *deshonrar*, etc. Debe terse en conta ademais que a pronuncia da nasal de *anelar*, *inhóspito*, etc. é xeralmente velar [ŋ], polo que a grafía é consecuenta coa adoptada para este son (*unha*, *algunha*, etc.)”. [ILG/RAG (1995: 18)]

a3) Un terceiro caso de aparición do [ŋ] dáse na fala coloquial nas palabras acabadas en nasal cando se lles engade un *-e* paragóxico (*sermonbe*, *abellonbe*, *balconbe*, *bastonbe*, *beizonbe*, *caixonbe*).

En posición intervocálica medial, polo tanto, as ocorrencias de [ŋ] son limitadas no tocante ó número de palabras, aínda que algunhas delas sexan de alta frecuencia na fala.

Son poucos os casos nos que hai unha desvelarización do *-n-* en posición medial intervocálica.

Esto é debido, en primeiro lugar, a que os máis dos casos en que aparece é en palabras de grande uso: *unha* e contraccións. Como xa vimos, nestas palabras o [ŋ] ten función distintiva en posición medial. Así e todo, pódense escoitar pronunciadas con nasal alveolar (*unha* *[una],

cunha *[kuna], *algunha* *[al'guna]) tanto na fala planificada coma na espontánea, nos informativos e nos programas de variedades... É difícil, nestes casos, decidir se estamos ante unha interferencia fónica ou léxica.

hai un instrumento, hai **una** estratexia, que intenta bueno, pois facer que o rural sexa tamén, bueno, pois, competitivo e, e poida ofrecer alternativas, a xóvenes, poida facer alternativas digamos, interesantes. [Telexornal: InfoM15]

causada presumiblemente por **una** bombona de gas butano [A Revista: InfoF1]

Aínda que esta é unha imaxe de infrarrojos que nunca presenta a mesma nubosidade que **una** imaxe visible [O tempo: InfoF3]

que se casara ademais **cuna** vietnamita, José Fernández... e tal. [Encontros: InfoM3]

Nalgúns casos, o falante, consciente do seu erro, autocorríxese:

Tiña estado **alguna** vez, pero bueno, entraba ó mellor comprar **unha** cousa ou dúas. [Telexornal: InfoF4]

Máis a miúdo aparece a pronuncia alveolar naquelas palabras cultas, topónimos, etc. que levan un *-nb-* intercalado, probablemente por tratarse de neoloxismos que entraron na lingua a través do castelán:

Ademais tamén presentan problemas respiratorios por **inhalación** de fume. [Telexornal: InfoM4]

Nós queremos que en Bruxelas se dean os pasos adiante necesarios pra que o cumio de **Copenhage** de decembro peche a operación do ingreso, dicía esta mañá Romano Prodi. [Telexornal: InfoM5]

4.4. *En posición final ante vogal*

A realización normal en galego da nasal final de palabra ante outra vogal (independentemente de que se considere que hai un resílabeo posléxico, e que polo tanto a nasal sexa explosiva e a vogal tautosilábica, ou que se pense que non o hai e, xa que logo, a nasal continúe sendo implosiva e a vogal heterosilábica) é velar.

“Pronúnciase como velar o <n> en final de palabra cando remata grupo fónico ou cando segue vocal: *para min* [pra'min], *eu non oín iso* [ew non ɔ'ij 'iʃo]” [Regueira (1998: 61)]

“ante vocal heterosilábica ([nõŋ 'ai] ‘non hai’)” [Dubert (1996)]

No castelán, pola contra, a realización habitual da nasal en posición final intervocálica é alveolar: *una solución alternativa* [solu'θjon alterna'tiβa].

A interferencia do castelán no galego dáse, polo tanto, ó se pronunciar como alveolar o –n final cando lle corresponde un punto de articulación velar.

É salientable a diferenza na pronuncia castelá e galega da nasal final neste contexto, e de feito, nalgún caso, utilizouse na televisión o recurso de caracterizar un personaxe de ficción coa pronuncia alveolar desta nasal para poñer de relevo que viña de fóra de Galicia. Así se fai na serie de Mareas Vivas en que un foráneo emite a secuencia ‘*Non é unha historia interesante*’, pronunciando *non é* [no’ne].

En liñas xerais, os galegofalantes non desvelarizan o –n nesta posición, pero esta pronuncia xa se comeza a escoitar cunha certa frecuencia entre falantes novos, urbanos, que teñen tamén outras desviacións fónicas en lingua galega.

Dáse cunha frecuencia relativa no –n final do artigo indeterminado ou dunha preposición. En palabras de Dubert (1996), “é posible que a relación sintáctica directa entre os artigos e as unidades determinadas acelere o proceso nesas unidades”.

Un aspecto, un dos aspectos no partido no que manda o Fútbol Club Barcelona. [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]

O día vinteseite os dominicais incluírán **un exemplar**. [Publicidade InfoF9]

Segundo as estatísticas, uns tres millóns de persoas padecen **en España** problemas de retención e incontinencia urinaria. [Telexornal: InfoM6]

Tamén pode ser que te equivoques **con eles** [Película: *Adiviña quen vén cezar esta noite*: InfoM22]

Que vou, quedar parada mentres ela coquetea **con el** [Telenovela: *Soledad*: InfoF5]

Ás veces prodúcese no –n final dun verbo seguido da vogal dun substantivo:

Chegamos a Pontevedra. **Ven imaxes** da rotonda do Pino [Bos Días, InfoM16]

dunha preposición:

Veña, Arguiñano, ¡que **están a** piques de chegar! [Publicidade: InfoF10]

ou doutro verbo:

E ata **puideron ilos** visitar o verán pasado [A Revista: InfoF1]

E, noutras ocasións, trátase do –n final dun substantivo, ás veces seguido de preposicións, conxuncións, etc.

A **traducción ó braille** E a posterior edición dunha serie de libros publicados pola consellería [Informativos TVG: InfoF2]
Abre a túa **man e** colabora. [Publicidade: InfoM23]

pero maioritariamente seguido dun adxectivo que o modifica: *atención especial, selección española, posición estratéxica, administración estadounidense, situación económica, activación económica, federación española, cooperación internacionais, Educación e Familia*).

Televisión Española aumenta a súa oferta informativa en Galicia [Publicidade: InfoM19]

pra **Unión Europea** do PP [Informativos TVG: InfoF2]

de cara á reforma da **Unión Europea** [Informativos TVG: InfoF2]

Son algunhas vantaxes da chamada **administración electrónica**, un camiño aberto que facilita a relación cos organismos públicos. [Telexornal: InfoM7]

O conselleiro de **Educación e Ordenación Universitaria** [Informativos TVG: InfoF2]

incluídas da **denominación Orujo** de Galicia [A Revista: InfoF1]

Podemos concluir que canto máis intimamente estea ligada a palabra acabada en *-n* coa seguinte desde o punto de vista sintáctico (aínda que convén lembrar que non sempre hai unha correspondencia entre esquema entoativo e esquema sintáctico) máis posibilidades de cambio hai. Adherímonos aquí ás palabras de Dubert (1996): “non se producen os cambios á vez en tódolos contextos lingüísticos posibles, senón que vai actuando ós poucos e por contextos gramaticais determinados”.

4.5. Casos especiais: a pronuncia alveolar do *-n* final ante artigo ou pronome acusativo

4.5.1. A norma

Só nuns poucos casos a nasal final de palabra se pronuncia [n] ante vogal en galego.

a) Nas formas verbais rematadas en *-n*, cando van seguidas dos pronomes acusativos de terceira persoa *o, a, os, as*. Hoxe a norma ortográfica reflicte que as dúas palabras morfolóxicas constitúen unha única palabra fonolóxica e que a pronuncia da nasal é alveolar (*téñeno*, e non **téñenbo, colléronas* e non **colléronbas*).

b) Un segundo caso é o dalgunhas palabras cando van seguidas destes mesmos pronomes átonos *o, a, os, as*. Trátase dos adverbios *non*,

ben e *tamén*, da conxunción *nin*, da preposición *sen* e dos pronomes *quen*, *alguén* e *ninguén*.

“En final de palabra, en posición antevocálica, realízase como velar [ŋ], de non ser cando seguen as formas *o*, *a*, *os*, *as* do pronome ou do artigo a unha forma verbal ou ás palabras *quen*, *ben*, *nin*, *non*, *sen*, *tamén*, *alguén* e *ninguén*; neste caso o *-n* realízase como alveolar”. [ILG/RAG (1995: 20)]

“Nas palabras *ben*, *nin*, *non*, *quen*, *alguén*, *ninguén*, *sen*, *tamén* e nas formas verbais o <n> final pronúnciase como [n] cando vai seguido das formas pronominais *o ~ a ~ os ~ as*: *Tamén o dixó* [ta'meno'ði[o], *non o sei* [nono'sej]”. [Regueira (1998: 61)]

Neste caso as normas ortográficas actuais non reflicten, coma no das formas verbais, a pronuncia alveolar:

“Aínda que a grafía non sempre o reflicte, a nasal da amálgama é alveolar e non velar: *collérono*, *non as colleron*, *tamén as vin*, etc.”. [Álvarez/Xove (2002: 538)]

Pero reflecti-la pronuncia alveolar si que puido se-la motivación dalgúns escritores do século XIX, cando, aínda que non sempre con sistematicidade, escribiron, antes de termos unha norma ortográfica oficial, *nono*, *beno*, etc.

Nunha bola de pan trigo.

*Mais **nóno** sinto por eso*

(Rosalía, *Cantares Gallegos*, 1863)

*colléronlle tal tirria..., que non aseogaban mentras **nono** visen ben apadumado*

(López Ferreiro, *A Tecedeira de Bonaval*, 1894)

*nun afarfallar de agasallos, nun desbordamento de tenrezas... **nono** soltaba*
(Pérez Placer, *Contos da terriña*, 1895)

Incluso Eladio Rodríguez, xa a mediados do século pasado, inclúe ‘nono’ como entrada no seu *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* (1958-1961):

NONO *Equivale a no lo: **nono** digo, **nono** quero. No lo digo, no lo quiero.*

c) Un terceiro caso de pronuncia alveolar da nasal final é o das formas verbais rematadas en *-n* seguidas do artigo determinado: *comín o caldo* [ko'min o 'kaldɔ]. Neste caso, como xa veremos, trátase dunha regra variable.

4.5.2. ¿Por que a pronuncia alveolar?

Para a selección da pronuncia [n] en posición final antevocálica cómpre que se dean unhas determinadas condicións fonolóxicas e morfolóxicas: cómpre que a vogal que segue a nasal sexa un artigo ou pronome (e non, por exemplo, unha preposición), e tamén que a palabra que preceda este artigo ou pronome pertenza a un grupo de palabras determinado. Con todo, non hai consenso entre tódolos autores sobre cálc é a segmentación fonolóxica e morfolóxica subxacente:

a) Para uns, a pronuncia alveolar do artigo e do pronome non responde á elección dun determinado alófono nasal nun contexto concreto (é dicir, non é unha elección fonética), senón á elección duns determinados alomorfos, as denominadas terceiras formas do artigo ou do pronome: *no, na, nos, nas*, que implican a elisión da nasal final que motivou a súa escolla. Rosario Álvarez defendeu que o cambio da pronuncia é un problema morfolóxico ó avogar pola existencia das terceiras formas do pronome e do artigo en diversos traballos, tanto nos específicos sobre o artigo:

“En calquera caso na secuencia “verbo rematado en *-n*” (ou outra das formas rematadas na mesma consoante a que aludimos xa) + “artigo” ou “pronome persoal acusativo de terceira persoa” hai que considera-la existencia dunha variación morfolóxica”. [Álvarez (1983: 178)]

coma nas súas Gramáticas:

“A restricción en canto á velaridade cando seguen artigo ou pronome persoal acusativo débese a que neses casos a consoante só aparentemente é final; a súa pronunciación é sempre alveolar, e aínda que graficamente se atribúe á palabra precedente, desde o punto de vista morfolóxico parece máis correcto atribuírla ó alomorfo do artigo ou do pronome. A pronuncia corrente é *comen* [ˈkɔmɛŋ], *comen ás dúas* [ˈkɔmɛŋasˈduas], *comen a feito* [ˈkɔmɛŋ a ˈfejto], pero [ˈkɔmɛnoˈpaŋ], *cómeno* [ˈkɔmɛno]”. [Álvarez/Regueira/Monteagudo (1986: 34)]

“O *terceiro alomorfo* do artigo represéntase convencionalmente coma o primeiro: *o, o-s, a, a-s*. A palabra anterior acaba en *-n*, que deixa de pronunciarse [ŋ], como corresponde a ese contexto fónico, e pasa a pronunciarse [n], mudanza en que a consoante [n] pertence morfoloxicamente tanto ó artigo coma á palabra anterior. Ademais de formar un mesmo grupo fónico, con ausencia de pausa antes do artigo, debe darse que a palabra anterior sexa un verbo ou as palabras *sen, tamén, nin*:

Teñen os días contados.

Nin a nai nin o pai pasan sen os seus cariños. Tamén o meu quere unha man de pintura.” [Álvarez/Xove (2002: 446)]

b) Outros autores interpretan que o que houbo foi un proceso fonético e non morfolóxico, e que o [n] pertence morfoloxicamente á palabra condicionante da pronuncia alveolar. O que se dá é polo tanto a modificación do punto de articulación do arquifonema /N/ por fonética sintáctica. Estes autores non aceptan a existencia actual das terceiras formas do artigo e só aceptan as terceiras formas do pronome tras ditongo, pero non tras nasal.

“A forma do artigo primitivo era *lo, la, los, las*, pero o *l* en posición intervocálica desapareceu, tanto en interior de palabra coma dentro de grupos fónicos de palabras, co conseguinte resultado *o, a, os, as* (*para lo campo > para o campo*); esta forma estendeuse analoxicamente a outros contextos en que o *l* non fose precedido dentro do mesmo grupo fónico por *-s, -r, -b* ou *-n*. Se estaba precedido por *-n* (*son las tres*), tras unha fase *-nn-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son as tres*, con pronuncia [ʃonaʃ'tres]), que se interpreta como a consoante final da palabra precedente e non como a inicial do artigo; o artigo, por tanto, segue sendo *o*, pero os efectos desa asimilación e posterior redución perduran aínda no feito de que ese *n* sexa alveolar e non velar (compárese, como exemplo, o *-n* de *non había* ['nõŋ a'βia] e o de *non o vexo* ['nõno 'βeʃo], o de *tocan* ['tõkan] e os de *tócana* ['tõkana] e *tocan a muiñeira* ['tõkana mui'nejra]. Cando a consoante anterior era *-r, -s* ou *-b* (*dar las tres, das las tres, ¿ub lo gato?*), a asimilación foi regresiva e nun primeiro momento deu como resultado *-ll-* (*dal las tres, ¿ul lo gato?*), posteriormente *-l-* (*da-las tres, ¿u-lo gato?*); deste modo o artigo seguiu mantendo a forma primitiva, pero o verbo ou a palabra anterior viron modificada a súa consoante final”. [ILG/RAG (1995: 84-85)]

4.5.3. *A interferencia diante de artigo*

Como xa dixemos, a pronuncia da nasal diante de artigo responde a unha regra variable: Dubert (1996) fala “da alternancia entre consoante nasal velar e consoante nasal alveolar ante o artigo definido (referímonos a alternancias coma ['ben a 'tele] e ['beŋ a 'tele] ‘ven a tele’, onde temos unha secuencia de verbo rematado en consoante nasal + artigo definido + substantivo)”.

No ano 1983, Rosario Álvarez, nun traballo sobre o artigo publicado na revista *Verba*, afirmaba que a non utilización da terceira forma do artigo nos contextos nos que se dan as condicións fonolóxicas adecuadas, se podería explicar ben como un caso de interferencia lingüística, ou ben (e apoia esta tese) como un fenómeno interno “producido ó considerar separadamente verbo, artigo e sustantivo, sen atender a condicionamentos fonolóxicos” [Álvarez (1983: 180)].

Regueira (1998: 61) concreta que a pronuncia alveolar só se rexistra “en falas conservadoras”.

“En falas conservadoras tamén se rexistra a mesma realización alveolar da nasal cando, nos mesmos contextos, segue un artigo definido: *Ven o neno* [‘beno’нено]”. [Regueira (1998: 61)].

Hoxe en día, os máis dos falantes pronuncian velar o *-n* final ante artigo. Consérvanse pronuncias alveolares ante artigo, con variacións diatópicas e diastráticas, pero non son tan habituais coma diante do pronome átono acusativo. Para os autores que aceptan a existencia da terceira forma do artigo, este cambio non reflicte un cambio fonético, senón un cambio morfolóxico, que se completará coa desaparición completa da terceira forma do artigo.

“En realidade, poderíase tamén dicir (como me informou X. Luís Regueira Fernández) que a pronuncia velar ante artigo reflicte a perda dunha forma *no, na, nos, nas* do artigo, forma que moitos galegofalantes novos nunca chegan a adquirir”. [Kabatek (1996)]

“Este alomorfo ten unha vida cada vez máis débil na fala, sobre todo nas xeracións máis novas. Na norma tamén se acepta a pronuncia con [ŋ], que implica a desaparición deste alomorfo en favor do primeiro”. [Álvarez/Xove (2002: 446)]

Pero compróbase na lingua un dobre cambio e nos falantes máis castellanizados comezan a aparecer secuencias con *n* alveolar.

A elo se lle engade **tamén os** oito puntos... [partido de baloncesto Barça-TDK: InfoM2]
ten a súa sede [Reportaxes: InfoF6]

¿Indica isto unha recuperación do terceiro alomorfo do artigo? Non. Máis ben estamos ante un calco da pronuncia do castelán neste mesmo contexto. Así, curiosamente, a secuencia *comín o caldo* é pronunciada [ko’min o ‘kaldo] polos falantes máis conservadores e mais polos falantes máis contaminados polo castelán, mentres que a maioría dos galegofalantes pronuncian [ko’minj o ‘kaldo].

4.5.4. *A velarización diante de pronome átono acusativo*

Un dos contextos nos que máis forte se percibe a interferencia é o do *-n* final de palabra seguida de pronome átono acusativo. Neste caso, a diferenza do que acontece no caso do artigo, a pronuncia alveolar está moi viva entre os galegofalantes. Non obstante, existe un amplo grupo de falantes (urbanos e bastante castellanizados), con gran representación nos medios de comunicación, que velarizan a nasal neste contexto. Practicamente nunca realizan o *-n* final de *ninguén, alguén* ou *tamén* alveolar, e velarizano con frecuencia tras *non, nin* e *quen*.

Non a deixaba comunicarse con ninguén da súa familia. [Telexornal: InfoM8]
 Outros **non o** habían votado. [Telexornal: InfoM11]
 E tamén, si **non o** digo, non me quedo tranquilo, ¿verdá? [Telexornal: InfoM11]
 Os cartos **non o, non o** compran todo. [Telexornal: InfoM12]
Non as altera para nada, nin existe... [Telexornal: InfoM13]
 Os líderes de Hamás aseguraron que non haberá paz para os israelís, mentres **non a** haxa para os palestinos. [Telexornal: InfoM14]
 O galego non puido acaba-la sesión, mentres que Catanha **nin a** empezou por culpa dunha lumbalxia. [Telexornal: InfoF7]
 Xabier Solana, **quen a** considera un novo desafío para os esforzos que se levan a cabo para pacífica-la zona. [Telexornal: InfoM8]
 Non se acabará con ETA, pero rematarase con **quen os** financia. [Telexornal: InfoM9]
 A presenza militar elevou a tensión entre **quen os** considera cómplices do sangue... [Telexornal: InfoF8]
 E **tamén o** intentou Alfonso. [Telexornal: InfoM10]
 A receita **tamén a** prescriben os xinecólogos do Centro Xoven de Anticoncepción. . [Telexornal: InfoM11]
 Porque aínda que a opción 'si' é a favorita nos sondeas, **tamén o** era a outra vez que perdeu. [Telexornal: InfoM17]
 Non é doado solo abordar o problema do envellecemento desde o punto de vista médico, que **tamén o** abordaremos... [Telexornal: InfoM18]
Tamén o era hai uns meses, cando finalmente o 'non' se impuxo. [Telexornal: InfoF8]
 Roberto berrou, pero **ninguén o** oíu. [Telexornal: InfoF8]

Kabatek (1996) considera que en moitos casos se trata de realizacións ultracorrectas, é dicir, atribúeo a unha reacción contra a interferencia do castelán no galego.

“reacción ultracorrecta contra a interferencia no galego: o *n* pronúnciase tamén velar nos casos onde a norma galega esixe a pronuncia alveolar”. [Kabatek (1996)]

Con todo, eu inclínome a pensar que nos máis dos casos o que temos e unha extensión da pronuncia velar a tódolos casos e que, máis ca dunha ultracorrección, do que se trata é dun problema morfolóxico: a perda dunha terceira forma do pronome da que os falantes xa non son conscientes.

A incidencia deste proceso é distinta segundo o contexto: mentres que é practicamente inexistente tralas formas verbais rematadas en –n, é importante cando o anfitrión do pronome é *nin, non, ben, tamén, quen...* ou calquera das palabras que esixen a realización alveolar da nasal. Segundo Dubert (1996), isto débese a que existe unha relación sintáctica

máis forte entre verbo e complemento directo (función do pronome acusativo) ca entre calquera das outras palabras e o pronome átono.

“Nos pronomes acusativos, segundo datos que nós manexamos no Concello de Santiago, poden estar avanzando as 1^{as}Fs cando van proclíticas precedidas das partículas non verbais *non, quen, tamén...*, mentres que este avance non se observa na situación enclítica ó verbo”. [Dubert (1996)]

“os pronomes átonos, en tanto que complementos do verbo, poden manter con el unha relación sintáctica máis forte que mantén o seu comportamento sufixal”. [Dubert (1996)]

5. Conclusión

As interferencias do castelán no galego son pouco frecuentes cando a nasal ocupa a posición medial intervocálica ou aparece en posición implosiva anteconsonántica. A desvelarización do *-n* prodúcese en ocasións en posición final ante vogal e en posición final absoluta. É moito maior o avance da pronuncia velar naqueles casos en que a norma do galego esixe a nasal alveolar, é dicir, percíbese unha perda case total da terceira forma do artigo e un retroceso moito máis lento, pero xa dunha certa importancia, da terceira forma do pronome. A perda morfolóxica dos terceiros alomorfos de artigo e pronome choca con certas pronuncias alveolares do *-n* final ante artigo en falantes moi castelanizados. Temos neste caso un cambio en dúas direccións: dunha banda a perda morfolóxica das terceiras formas (*non o sei* [noŋ no 'sej] > [no no 'sej] > [noŋ o 'sej]), e doutra banda un proceso fonético de desvelarización da nasal [noŋ o 'sej] > [non o 'sej], igual [ka'mioŋ ama'relo] > [ka'mjon ama'relo]). Ó retroceso morfolóxico superponse, xa que logo, un retroceso fonético, e polo tanto, ante un mesmo enunciado a interpretación pode ser ben distinta: se aceptámo-la existencia dunha terceira forma do artigo, a secuencia *comín o caldo* [n] pronunciada por un galegofalante de idade, reflicte a conservación entre os falantes máis conservadores dunha terceira forma do pronome que moitos galegofalantes novos nunca utilizaron. Esta mesma secuencia pronunciada por un castelanfalante habitual, reflicte unha desvelarización do *-n* final ante a vogal da primeira forma do artigo, e non unha recuperación da súa terceira forma.

Os falantes máis tradicionais respectan o esquema distribucional característico galego, conservando incluso a terceira forma do artigo.

Con todo, os máis dos galegofalantes hoxe en día, mesmo os pouco sospeitosos de estaren contaminados polo castelán, perderon a terceira forma do artigo, pero seguen conservando o terceiro alomorfo do pronome non só en posición enclítica ó verbo, senón detrás de tódalas

outras palabras non verbais que o esixen, pronunciando en consecuencia alveolar o seu *-n* final. Estes falantes tenden a pronunciar velar a nasal anteconsonántica, e desde logo pronuncian [ŋ] ante consoante alveolar ou ante pausa.

Existe un grupo de xente, de extracción probablemente galegofalante, aínda que fortemente interferidos polo castelán, que non reproducen a terceira forma do pronome e estenderon a realización velar da nasal a tódolos casos de *-n* final ante vogal.

Para rematar, entre os neofalantes de galego existen tendencias aínda máis preocupantes, como a de desvelariza-lo *-n* ante consoante alveolar e ante pausa, e en posición intervocálica (medial ou por fonética sintáctica). Trátase de falantes que teñen o castelán como lingua materna, que tiveron moi pouco contacto co galego, e que aplican o modelo fónico do castelán ás súas intervencións en galego. Son ademais falantes urbanos e cultos, xa que as variedades populares de castelán de Galicia reproducen os esquemas distribucionais galegos.

Comprobamos, xa que logo, a presenza de tres estratos no galego actual:

a) Un estrato que podemos chamar “arcaizante”, caracterizado pola presenza das terceiras formas do artigo nos devanditos contextos, que é o resultado da evolución fonética que se produciu historicamente ó encontrarse un *-n* final co *l* das formas *lo, la, los, las* do artigo determinado ou do pronome persoal:

comín lo caldo > *comín no caldo* > *comino caldo*
quen lo fixo > *quen no fixo* > *queno fixo*

b) Un estrato “analóxico”, que representa quizais a maior parte da poboación galegofalante actual, caracterizado pola extensión da realización velar ós casos en que o *-n* final vai seguido de artigo determinado. A denominación “analóxico” aplicámoslla porque é un proceso levado a cabo probablemente en época moi recente.

<i>movo</i>	a	<i>mesa</i>	<i>movo</i>	a	<i>mesa</i>
<i>move(s)</i>	la	<i>mesa</i>	<i>moves</i>	a	<i>mesa</i>
<i>move</i>	a	<i>mesa</i>	<i>move</i>	a	<i>mesa</i>
<i>movémo(s)</i>	la	<i>mesa</i>	<i>movémos</i>	a	<i>mesa</i>
<i>movéde(s)</i>	la	<i>mesa</i>	<i>movédes</i>	a	<i>mesa</i>
<i>move(n)</i>	na	<i>mesa</i>	<i>moven</i>	a	<i>mesa</i>

Este proceso viuse de seguro potenciado pola semellanza formal do contexto en que aparece a nasal alveolar con outros nos que a pronuncia do *-n* final de palabra conservaba o punto de articulación velar:

come [ŋ] a xeito
come [n] a laranxa
come [ŋ] antes

come [ŋ] a xeito
come [ŋ] a laranxa
come [ŋ] antes

e por analoxía coas realizacións presentes en contextos con palabras funcionalmente moi próximas:

reza [n] o rosario
reza [ŋ] un rosario

reza [ŋ] o rosario
reza [ŋ] un rosario

A isto contribuíu ademais o feito de que a realización alomórfica *no, na, nos, nas* non era posible cando por calquera razón se producía unha pausa entre o verbo e o artigo:

que(n) no meu fillo matar
que[ŋ] / o meu fillo matar

cantaba(n) na canción da súa vida
cantaba[ŋ] / a canción da súa vida

c) Un estrato “innovador”, claramente interferido polo castelán, presente sobre todo en neofalantes e no galego urbano, que se caracteriza pola coincidencia nalgúns casos co estrato “arcaizante”:

comen(n) nas mazás.

pero cunha diferenza substancial: esta realización esténdese a casos en que a realización alveolar nunca existiu no galego:

baila[n]a cotío
collero[n]algunha
falaro[n]antes
n[n]a...

En conclusión, mentres que o cambio de pronuncia [ŋ] > [n] é aínda moi minoritario e característico de falantes instalados no castelán que usan puntualmente o galego, a perda da pronuncia [n] a favor de [ŋ] en sintagmas do tipo *non o sei, ben a vira*, etc. está xa bastante estendida.

A curto prazo non se trata dunha interferencia preocupante, como afirma Kabatek (1996):

“En resumo, hai que dicir que as tendencias cara ó cambio da norma tradicional galega de realización velar ou alveolar de *n* son minoritarias nas entrevistas e que os falantes se orientan nesta norma, polo que semella baixa a probabilidade dun cambio”. [Kabatek (1996)]

pero xa se albiscan dúas posibles etapas do cambio lingüístico:

a) O primeiro paso da converxencia fonolóxica é a subestimación da distinción [ŋ]/[n], e a simplificación en [ŋ]: /ŋ/ ten unha capacidade distintiva en galego da que carece en castelán, e a redución das realizacións [ŋ] e [n] a unha simple distribución contextual significa a desaparición dun fonema. Este cambio afecta ó sistema.

b) O segundo paso é o calco distribucional das nasais do castelán, coa conseguinte substitución de [ŋ] por [n] naqueles contextos en que a distribución das nasais no galego e no castelán difire. Este cambio afecta á norma.

Cómpre salientar que é perigoso que se difunda un modelo confuso de lingua nos medios de comunicación, e especialmente que non dominen a norma oral xornalistas e locutores profesionais, que teñen na lingua a súa principal ferramenta de traballo. Os lentos procesos históricos que levan a un cambio lingüístico de seguro que se verán acelerados nesta época debido ó alcance dos medios audiovisuais.

6. Bibliografía

- Álvarez Blanco, Rosario (1983): “O artigo en galego. Morfoloxía”, en *Verba* 10, pp. 169-182.
- Álvarez Blanco, Rosario (1991): “O sistema fonolóxico do galego. Comparación co do portugués”, en Dieter Kremer (ed.), *Actes du XVIIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes* (1986), vol. 3, Tübingen: Niemeyer, pp. 517-530.
- Carvalho, Manuel Brandão de (1988): “Nasalité et structure syllabique en portugais et en galicien: approche non linéaire et panchronique d’un problème phonologique”, en *Verba* 15, pp. 237-263.
- Dubert García, Francisco (1996): “Achegas sobre a morfoloxía do artigo determinado e do pronome átono acusativo de terceira persoa”, comunicación lida no *I Congreso Internacional «A lingua galega: historia e actualidade»*, Santiago de Compostela, 16-20 setembro de 1996 (no prelo).
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (1998): *Gramática da lingua galega. I: Fonética e fonoloxía*. Vigo: A Nosa Terra.
- González González, Manuel e María González González (1997): “Algunhas consideracións ó redor do [ŋ] en galego”, en Benigno Fernández Salgado (ed.), *Actas do IV Congreso da Asociación Internacional de Estudos Galegos*, Oxford: Centro de Estudos Galego, pp. 291-308.
- ILG/RAG (1995¹²): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. ILG/RAG
- Kabatek, J. (1996): *Die Sprecher als Linguisten. Interferenz und Sprachwandel im Galicischen der Gegenwart*. Tübingen: Max

- Niemeyer. [Tradución ó galego: *Os falantes como lingüistas. Tradición, innovación e interferencias no galego actual*. Vigo: Galaxia]
- Navarro Tomás, Tomás (1985²²): *Manual de pronunciación española*. Madrid: CSIC.
- Porto Dapena, José Álvaro (1976): “Fonología de la N velar gallega”, en *Revista de dialectología y tradiciones populares* 32, pp. 467-477.